

УДК 340.1

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2021.01.9>**ЗАКОНОМІРНОСТІ РОЗВИТКУ СІМЕЙНОЇ МЕДІАЦІЇ В ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ ТА НА УКРАЇНІ**

REGULARITIES OF FAMILY MEDIATION DEVELOPMENT IN FOREIGN COUNTRIES AND IN UKRAINE

Явор О.А.,*доктор юридичних наук, професор кафедри цивільного права № 2
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,
<https://orcid.org/0000-0002-5461-6498>*

Головним завданням на сучасному етапі є становлення медіації як виду професійної діяльності. Саме тому, вивчення поглядів вітчизняних та зарубіжних вчених щодо особливостей здійснення професійної діяльності медіатора є невід'ємною складовою якісного впровадження інституту медіації в Україні в цілому, та надає можливість підвищення рівня професійної підготовки майбутніх фахівців з медіації відповідно до вимог сьогодення.

У зв'язку з тенденцією застосування до приватних спорів приватно-правових механізмів вирішення, вважаємо за необхідне, доктринально розробити неюрисдикційний спосіб врегулювання приватних, сімейних спорів, а саме сімейну медіацію. Процедура медіації являє собою організовану процедуру за участю медіатора, що сприяє сторонам в врегулюванні спору та прийняттю для обох сторін рішення в сімейному конфлікті.

Основною відмінністю сімейної медіації від інших видів вирішення спорів, в умовах розвитку системи освіти, є її недирективність. Медіація лише використовує право на відміну від традиційних способів, що засновані на правовому регулюванні. Гнучкий і демократичний спосіб вирішення спорів, заснований на добровільній участі сторін, створює сторонам умови для контролю не тільки за процесом розробки й прийняття рішення, але й за якістю цього рішення, гарантуючи їм повну конфіденційність, забезпечуючи збереження репутації і можливість конструктивної взаємодії в майбутньому.

Наразі в Україні проходить етап формування професійної спільноти медіаторів та споживчої ніши, що свідчить про те, що українська медіація сьогодні знаходиться на початковому етапі своєї інституціоналізації.

Ключові слова: сімейна медіація, сімейний конфлікт, принципи сімейної медіації, моделі медіації

The main task at the present stage is the formation of mediation as a type of professional activity. That is why, the study of the views of domestic and foreign scientists regarding the features of the pro-

fessional activity of a mediator is an integral part of the qualitative implementation of the institution of mediation in Ukraine as a whole, and provides an opportunity to improve the level of professional training of future mediation specialists in accordance with the requirements of the present.

Due to the tendency to use private legal mechanisms for resolving private disputes in private disputes, we consider it necessary to develop a doctrinal non-jurisdictional way of resolving private disputes, namely mediation. The mediation procedure is an organized procedure with the participation of a mediator, assists the parties in resolving a dispute and making a decision for both parties.

The main difference between family mediation and other types of dispute resolution, in the context of the development of the education system, is its non-directiveness. Mediation only uses the law, in contrast to the traditional methods based on legal regulation. A flexible and democratic way of resolving disputes based on the voluntary participation of the parties creates conditions for the parties to control not only the development and decision-making process, but also the quality of this decision, guaranteeing them complete confidentiality, ensuring the preservation of their reputation and the possibility of constructive interaction in the future.

Now in Ukraine, a stage of formation of a professional community of mediators and a consumer niche is underway, which indicates that Ukrainian mediation is currently at the initial stage of its institutionalization.

Key words: family mediation, family conflict, principles of family mediation, mediation models.

Постановка проблеми. Предметом дослідження є закономірності розвитку сімейної медіації в зарубіжних країнах та на Україні, існуючі в науці теоретичні уявлення про медіацію, що склалися в доктрині і законодавстві; плюси та мінуси підходів до інтегрування сімейної медіації в законодавчий простір України.

Метою дослідження є вивчення закономірностей організації і застосування сімейної медіа-

ції як самостійного способу врегулювання сімейних спорів і інтегрування її в діяльність органів цивільної юрисдикції.

Для досягнення зазначеної мети були поставлені такі дослідницькі **завдання**: проаналізувати поняття медіації; досліджувати порядок проведення сімейної медіації; вивчити види і моделі медіації; провести аналіз процедурних аспектів приватної медіації; визначити проблемні питання реалізації медіації на практиці; розробити, і запропонувати науково-обґрунтовані рекомендації щодо подальшого розвитку сімейної медіації.

Виклад основного матеріалу. Сімейна медіація вперше з'явилася наприкінці 1960-х років в США, а потім і в країнах Західної Європи. У цю сферу юридичної практики входить вирішення спорів при розлученні подружжя, суперечок про спадщину, конфліктів з органами соціального захисту, а також проблем, пов'язаних з усиновленням, адаптацією прийомних дітей тощо. В Україні нова послуга стала розвиватися з середини 2000-х років.

Підписання у 2014 році Угоди про Асоціацію з Європейським Союзом надала Україні унікальну можливість для запровадження європейського досвіду медіації і приєднання до європейської спільноти медіаторів. Згідно ст.1 Угоди, ЄС та Україна повинні посилювати співпрацю у сфері правосуддя, свободи та безпеки з метою забезпечення верховенства права та поваги до прав людини й основоположних свобод [1]. Забезпечення верховенства права та покращення доступу до правосуддя має включати доступ як до судових, так і до позасудових методів врегулювання спорів.

Відповідно до здійснення стандартів, закладених Угодою, Президент України прийняв Указ №276/2015 від 20.05.2015 р., яким була схвалена Стратегія реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 рр., де у п. 5.4 передбачається розширення способів альтернативного (позасудового) врегулювання спорів (шляхом практичного впровадження інституту медіації та посередництва) [2]. Наказом Міністерства соціальної політики України від 17.08.2016 р. №892 затверджено Державний стандарт соціальної послуги посередництва (медіації), яким визначено зміст, обсяги, умови та порядок надання соціальної послуги посередництва (медіації). Державний стандарт застосовується для організації надання соціальної послуги особам / сім'ям, які перебувають у складних життєвих обставинах, моніторингу й контролю якості її надання, визначення тарифу платної соціальної послуги. Соціальна послуга в частині проведення медіації не застосовується між потерпілою особою та особою, яка вчинила правопорушення або злочин, у випадках насильства у сім'ї, торгівлі людьми, жорстокого поводження з дітьми[3].

Наприкінці 2015 р. у Верховній Раді України було зареєстровано кілька проєктів Закону «Про медіацію». Проєкт №3665, який навіть пройшов перше читання, проте 28.02.2019 р. був відхилений та знятий з розгляду. Потім у Верховній Раді 05.07.2019 р. був зареєстрований новий проєкт Закону №10425 «Про діяльність у сфері медіації» [4]. Але 29.08.2019р. проєкт було відкликано. Наразі, у Верховній Раді України було зареєстровано Проєкт Закону «Про медіацію №3504 від 19.05.2020 який пройшов перше читання [5]. Верховна Рада України прийняла за основу підготовлений Мін'юстом проєкт Закону України «Про медіацію» №3504, який на законодавчому рівні закріплює можливість проведення процедури медіації - добровільного позасудового врегулювання конфлікту (спору) шляхом переговорів між його сторонами, за допомогою медіатора. Згідно проєкту визначено статус медіатора, це може бути будь-яка фізична особа, яка має вищу освіту та пройшла базову підготовку у сфері медіації, в Україні або за її межами[5]. Отже, процедура медіації в Україні не регламентована на законодавчому рівні, що значно ускладнює її практичне застосування.

Головним завданням на сучасному етапі є становлення медіації як виду професійної діяльності. Медіація проводиться за взаємною згодою сторін медіації відповідно до принципів: добровільності; конфіденційності; незалежності та нейтральності, неупередженості медіатора; самовизначення та рівності прав сторін медіації. Це потребує певної теоретичної бази, знань з глибокими науковими розробками, аналізом експериментальних даних, складанням єдиного понятійного апарату, поширення практики мирного вирішення спорів шляхом імплементації кращих європейських та світових стандартів, а також визначення правових основ надання послуг медіації на законодавчому рівні.

В одному з рішень від 14.06.2017 Суд правосуддя ЄС у справі №С75/16 підтвердив положення директиви №2008/52/ЄС, що в національному законодавстві можуть міститися норми щодо обов'язковості медіації, за умови, що це не є перешкодою для права на судовий захист. Також у рішенні зазначено, що добровільна природа медіації полягає не в свободі сторін вирішувати, удаватися до неї чи ні, а у свободі керувати цим процесом, організувати його та виходити з процесу медіації [6]. Як показує практика вирішення приватних спорів альтернативними методами вирішення конфлікту (без звернення до суду) є менш формальним, дорогим і менш трудомістким ніж звернення до суду.

У зарубіжній літературі існує точка зору, що медіатор це посередник, який не виносить рішення по спору, при цьому його функції можуть змінюватися в залежності від вимог сторін та їх

адвокатів. Відповідно до публікацій Н.Н. Апостолової [7], М.Р. Арпентьевої [8], а також Р. Буша і Дж. Фолджера [9], Д.Зена [10] вирішення питання, яке задовольнить усі сторони залежить від природи та історії конфлікту й особистості самого посередника.

Посередника як суб'єкта медіації розглядають М.Р. Арпентьева [8], Д. Брукс і М. Йен [11], Н.Д. Потапова [12]. Автори вважають, що можна характеризувати медіатора як носія нового типу комунікації, який забезпечує безоціночність висловлювань, розширення смислового поля опонентів і зниження емоційної напруги. Таким чином, діяльність медіатора вимагає застосування компетенції і досвіду не тільки в юридичних аспектах процедури, але і в *практичній психології*, оскільки перші пізнання і *навички мирителя* є необхідні для успішного здійснення цілей медіації. Взаємне визнання, дотримуючись точки зору Р.А. Баруха Буша і Дж. П. Фолджера, також дає можливість сторонам конфлікту (учням) визначити свої власні питання (проблеми) і шукати рішення самостійно в спілкуванні, тоді як педагог-медіатор лише надає можливість подивитися, що відбувається з іншого боку, пережити своєрідну «трансформацію» і знайти взаєморозуміння, що сприяє визнанню позицій і потреб один одного, більш чуйного ставлення один до одного [9]. Перевагою медіації є поліваріантність рішень (сторони не пов'язані предметом і підставою позову, вони мають право домовитися про будь-які умови врегулювання спору, що відповідають їх інтересам і не суперечать чинному законодавству) [13, с.104].

На практиці виділяють декілька моделей медіації, які не є чітко вираженими альтернативами один одному: медіація, орієнтована на вирішення проблем, або «*класична*», медіація (*problem-solving, or settlement-directed, approach*); *трансформативна* медіація (*transformative approach*); *нарративна* медіація (*narrative approach*); *екосистемна* або сімейно-орієнтована, медіація (*ecosystem, or family-focused, approach*); *фасилітативна* медіація, тобто медіація, заснована на розумінні (*understanding-based approach*), і *оціночна* медіація (*evaluative approach*). Застосування даних моделей на практиці демонструє істотні відмінності в цілях і завданнях медіації.

Відповідно Л. Паркінсон, сімейна медіація «найчастіше застосовується щодо розриву шлюбних відносин або розлучення. Колишнє подружжя для того, щоб допомогти один одному зберегти свій статус батьків і відокремити спільне здійснення своїх батьківських обов'язків від гіркоти і смутку, пов'язане з припиненням їх взаємовідносин, приймають міри щоб залишитися в якості партнерів» [14, с.18]. Отже, предметом сімейної медіації можуть виступати не тільки розбіжності подружжя при розлученні, але і цілий ряд су-

перечок, що виникають як на стадії оформлення сімейних відносин, наприклад, при укладанні шлюбного контракту, так і в процесі спільного життя.

З огляду на поширеність і соціальні наслідки сімейних конфліктів, сучасні держави приділяють особливу увагу питанням їх профілактики, попередження та конструктивного вирішення. Куатова Айгуль Акимовна зазначає, що відповідно повсюди спостерігається тенденція формування сімейної медіації як самостійного соціально-значущого інституту. Вбачається поширення установки про те, що сімейну медіацію необхідно розвивати як окрему систему для врегулювання сімейних конфліктів, існуючу в державі поряд з судовою системою і маючу перевагу в порівнянні з останньою [15]. Зокрема, дана ідея знайшла правове закріплення в законодавстві Фінляндії, де відповідно до частини 2 статті 20 Закону Про шлюб¹ пріоритетним способом вирішення сімейних конфліктів, в тому числі правового характеру, визнані переговори між членами сім'ї і укладення домовленості. При виникненні сімейної суперечки сторони мають право звернутися за сприянням та підтримкою до медіатора, основним завданням якого є забезпечення конфіденційного і довірчого діалогу між членами сім'ї з метою врегулювання розбіжностей з урахуванням інтересів усіх учасників спору. Як правило, сімейна медіація регламентується окремо від інших видів медіації в галузевому шлюбно-сімейному (наприклад, в Англії і Уельсі, Фінляндії, Австралії) або спеціальному законодавстві (самостійні закони про сімейну медіацію прийняті в більшості штатів США) [15].

На міжнародному рівні прикладом самостійної регламентації питань сімейної медіації виступає Рекомендація № R (98) 1 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо медіації в сімейних справах, ухваленої Комітетом Міністрів Ради Європи на 616 засіданні заступників міністрів 21 січня 1998 року [17]. Комітет Міністрів у відповідності з положеннями статті 15(b) Статуту Ради Європи посилаючись на Європейську конвенцію про здійснення прав дитини і, зокрема, на статтю 13 цієї Конвенції, яка стосується забезпечення медіації та інших процедур розв'язання спорів, які мають вплив на дітей; беручи до уваги результати досліджень застосування медіації та здобутий в кількох країнах досвід, який показує, що застосування медіації в сімейних справах може: поліпшувати спілкування між членами родини; послабити конфлікт між сторонами спору; призводити до дружнього врегулювання; забезпечувати тривалість осо-

¹ У Фінляндії прийнято Закон про шлюб, в якому міститься глава, присвячена питанням медіації (глава V «Сімейна»)

бистих контактів між батьками та дітьми; знижувати соціальну та економічну вартість окремого проживання і розлучення для сторін у справах і для держав і скоротити той час, який потрібен за інших обставин для врегулювання конфлікту [17].

Як правило, законодавство зобов'язує сторін спору з сімейних справ відвідати інформаційну сесію з медіації, де їм роз'яснюється сутність, можливості і переваги даної процедури, а також проводиться оцінка медіабельності спору. Зокрема, у Великобританії відповідно до Закону про сім'ю 1996 р соліситор зобов'язаний направляти клієнтів, які звернулися за юридичною допомогою з питань сімейного спору і які мають право на її безкоштовне надання, до медіатора для проведення попередньої інформаційно-оцінної сесії (так званої процедури MIAM). В Австралії з 2007 р обов'язково досудове звернення до акредитованих сімейним фахівцям зі спорів про виховання дітей при розлученні батьків (за винятком випадків, коли спір пов'язаний з насильством в сім'ї або викраденням дітей) [15].

Для реалізації програм сімейної медіації передбачається *державне фінансування*. Наприклад, в Ірландії, Данії, Австралії всім подружнім парам надається безкоштовна медіація. В Австралії діяльність *Центрів сімейних відносин* фінансується за рахунок федерального бюджету країни. В Австрії Консультативна рада медіаторів фінансується, в основному, державою [18, с.320].

Щодо особливостей сімейної медіації фахівці наголошують на необхідності практик *со-медіації* (ко-медіації). Наприклад, в Австрії поширена модель міждисциплінарної сімейної ко-медіації - проведення медіації *двома медіаторами*, один з яких є фахівцем в області психології (психолог, психотерапевт або особа, яка має відповідну освіту в області сімейних конфліктів), а другий - в області юриспруденції (юрист, адвокат, нотаріус). Поширена також практика формування ко-медіаційного складу і за статевою ознакою для забезпечення гендерної рівності сторін при проведенні медіації.

Вважаємо, що у сімейних спорах, де можуть бути порушені інтереси дитини медіатору необхідно приділяти особливу увагу інтересам дитини й нагадувати батькам про їх основний обов'язок піклуватися за забезпечувати добробут спільних дітей. У зв'язку з цим найбільш затребуваною медіативних технологією для вирішення сімейних спорів стала екосистемна (сімейно-орієнтована) медіація. З цієї ж причини сімейному медіатору надається право припинити медіацію, якщо домовленість сторін явно суперечить інтересам дитини [18].

В сімейній медіації можуть брати участь діти. Пряме консультування дітей проводиться сертифікованим сімейним медіатором з роботи з дітьми

за обопільної згоди батьків. Форми участі дітей у сімейній медіації: 1) пряме консультування дітей. Проводиться сімейним медіатором за відсутності батьків, коли дитина не хоче або не може сказати про свої бажання та потреби в їх присутності (для роботи з маленькими дітьми доцільно використовувати спеціальні проектні методики, щоб зрозуміти мову дитини); 2) безпосередня участь дитини в сімейній медіації. В цьому випадку медіатор працює з дитиною в присутності батьків. Цей спосіб роботи може допомогти усвідомити батькам переживання своєї дитини і самим почути те, що є найважливішим і найтривожнішим питанням для дитини; 3) участь дитини в сімейній медіації як сторони конфлікту. Така форма участі дитини має місце в конфліктах поколінь (батьки-діти). У роботі сімейного медіатора використовується екограма для опису «екології» сім'ї в перехідний період [27,с.334].

Відповідно до шкали Холмса і Рахе «Топ-10 найбільш стресових життєвих подій», справи, пов'язані з сімейними конфліктами (зокрема, розлученнями), знаходяться на другому місці в рейтингу найбільш стресових подій у житті людини [19]. Сімейні спори щодо розлучення та поділу майна, визначення місця проживання дитини і тощо, завжди дуже емоційні та конфліктні. Причини конфліктів різні і навіть мають приховані складові. Якщо медіатор зуміє розгледіти ці складові, то це будуть ті обставини, які можливо буде використати для мирного врегулювання спору. Від самих сторін конфлікту залежить прийняття рішення, що оптимально відповідає їхнім інтересам, й одним із завдань медіатора є спрямування сторін до пошуку такого рішення. Це істотно розмежовує медіацію від судового порядку розгляду справи.

Медіація — добровільна, позасудова, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів[5]. О.В. Аллахвердова пропонує визначення поняття медіації, як «... процесу переговорів, де медіатор (посередник) організовує і управляє переговорами таким чином, щоб сторони прийшли до найбільш вигідного реалістичного рішення, яке б задовольняло інтереси обох (всіх) і результатом виконання якого є повне врегулювання конфлікту між ними » [20, с.75]

Слід погодитися з думкою В.М.Корякіна, який чітко формулює переваги медіації: можливість заощадити час, гроші, емоційні сили учасників спору; виробити взаємну домовленість сторін; взаємний конструктивний пошук рішень за сприяння медіаторів; захист інтересів учасників процедури, оскільки процес медіації - це конфіденційний процес; досягти домовленостей, які будуть більш довговічні і здатні відповідати реальному стану речей [21,с.43].

У зв'язку з тенденцією застосування до приватних спорів приватно-правових механізмів вирішення, вважаємо за необхідне, доктринально розробити неюрисдикційний спосіб врегулювання приватних спорів, а саме медіацію. *Процедура медіації* являє собою організовану процедуру за участю медіатора, що сприяє сторонам в врегулюванні спору та прийняттю для обох сторін рішення. Суб'єкти сімейних правовідносин не обмежені чинним законодавством у пошуках та використанні альтернативних способів вирішення спору. При добровільному виборі подружжям медіатора й укладенні договору, встановлюється місце і мова проведення процедури медіації, вказується обов'язковість участі в ній всіх сторін. Вони можуть вибрати різні способи примирення, не заборонені законодавством: шляхом укладання угод, договорів, мирової угоди (як під час судового розгляду, так і на стадії виконавчого провадження) тощо. Сторони на початку медіації мають отримати достатньо інформації про витрати та збори, а також про наявні або потенційні оплати аби визначитися, чи вони все ще бажають скористатися послугами медіатора. Після призначення медіатора останній обговорює зі сторонами порядок проведення процедури медіації, надсилає сторонам письмове повідомлення про прийняття строку і порядку проведення процедури. Медіатор просить сторони надати йому і іншою стороною опис витоків і предмета спору, історії переговорів і позиції сторін. Будь-яка сторона має право поділитися з медіатором конфіденційною інформацією до початку медіації і медіатор має право зажадати від сторін надати йому цю інформацію до початку розгляду спору, якщо він вважає це за необхідне. Медіатор має захищати/враховувати обґрунтовані/ розумні очікування сторін відносно конфіденційності. У зв'язку з цим медіатору заборонено давати свідчення в будь-якому судовому розгляді по процедурі проведення медіації, за винятком – за домовленістю сторін про розголошення інформації або за вимогами, встановленими законом² [22]. Неупередженість і незалежність медіатора забезпечується тим, що під час відсутності письмової угоди між усіма сторонами медіатору заборонено як до, так і після процедури медіації виступати в якості судді, експерта, представника або консультанта кожної зі сторін у будь-якому судовому або іншо-

² Стаття 70. Цивільний процесуальний кодекс України визначає ОсІб, які не можуть бути допитані як свідки, серед них - особи, які за законом зобов'язані зберігати в таємниці відомості, що були довірені їм у зв'язку з наданням професійної правничої допомоги або послуг посередництва (медіації) під час проведення позасудового врегулювання спору, - про такі відомості. Цивільний процесуальний кодекс України <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>

му спорі. Так само на сторонах лежить обов'язок по сумлінному використанню своїх прав в період проведення всієї процедури медіації та сприяння медіатору в якнайшвидшому завершенні процедури з урахуванням інтересів усіх учасників спору. Слід мати на увазі, що медіатори не несуть ні перед ким відповідальності за будь-які дії або упушення, допущені в процесі медіації. Концепція безсторонності медіатора – центральна у процесі медіації. Безсторонність означає свободу від фаворитизму та неупередженість. Наведений порядок медіації може бути поширений при вирішенні будь-яких конфліктних ситуацій Крім того, медіація може бути припинена за ініціативою однієї зі сторін шляхом письмової відмови від продовження процедури медіації.

Конфлікт інтересів – дії чи відносини, які можуть створити враження можливої прихильності медіатора до якоїсь із сторін. Потреба захищати сторони від конфлікту інтересів також стосується поведінки медіатора під час та після медіації. У психології поняття «конфлікт» також застосовують досить широко. Поки психологи не дійшли спільної думки щодо визначення поняття «конфлікт» та розуміння його сутності³ [23]. Вважаємо, що конфлікт можна розглядати як важке протиріччя, що пов'язане з гострими емоційними хвилюваннями. В науці описуються основні форми конфлікту, серед яких: міжособистісні, внутрішньо-особистісні, міжгрупові конфлікти [24]. Автори книги «Управління конфліктом» Козлов В.В., Козлова О.О. пропонують розглядати конфлікти стосовно ділової сфери: переговори, форматизоване спілкування, ділові комунікації. Іншими словами, робота присвячена тим сферам, де вітається технологічність спілкування і професійна етика [25, с.3].

Порівняльний аналіз зарубіжної літератури щодо характеристик стилів медіації дозволив зробити висновок, що сьогодні існує фактично *два підходи до цілей та завдань медіації*: у площині розв'язання конфлікту та складання угоди

³ «Психологічний словник» за редакцією В.В. Давидова, О.В. Запорожця, Б.Ф. Ломова та ін. (1983) визначає конфлікт як суперечність, яку важко розв'язати і яка пов'язана з гострими емоційними переживаннями, а як форми конфлікту називає внутрішньоособистісні, міжособистісні та міжгрупові конфлікти. Якщо звернутися до психологічного словника за редакцією А.В. Петровського та М.Г. Ярошевського (1990), то у ньому конфлікт розглянуто як зіткнення протилежно спрямованих цілей, інтересів, позицій, думок чи поглядів опонентів чи суб'єктів взаємодії. Якщо звернутися до «Психологічного словника» за редакцією В.П. Зінченка та Б.Г. Мещерякова, то у ньому це поняття відсутнє. Відсутність єдиного розуміння змісту поняття «конфлікт» спонукає їх до пошуку власного розуміння досліджуваного феномену.

більшість стилів знаходяться саме у цій площині «медіація, що орієнтована на вирішення проблеми»; у площині взаємовідносин між особистостями або зміни психологічних установок учасників медіаційного процесу (яскраво виражено у трансформативному та нарративному стилях).

Засновники стилю – трансформативний підхід до конфлікту американці Р. Буш (Robert A. Baruch Bush) і Дж. Фолджером (Joseph P. Folger) у своїй роботі «Що може медіація. Трансформативний підхід до конфлікту» (вперше вийшла з друку 1994 р.) спиралась саме на психологічні аспекти медіації – переслідували виконання двох найголовніших завдань у медіаційному процесі:

- мобілізація особистих ресурсів кожною Стороною;
- допомога учасникам конфлікту краще зрозуміти та визнати інтереси один одного, усвідомити потреби і проблеми інших людей, налагодити міжособисті стосунки. Фактично, мова йде про взаємне визнання (recognition)[9].

На наш погляд Онлайн медіація може зайняти теж істотне місце серед видів медіації. Використання Інтернет-технологій розширює можливості медіаторів у спорах між особами та організаціями, які віддалені один від одного або в силу інших причин (наприклад, інвалідності) не можуть брати безпосередню участь у процедурах медіації, а також у ситуаціях, де значимість спору не виправдовує вартість особистої присутності медіатора. Онлайн медіація може також бути корисною в якості попередньої фази основного процесу медіації — наприклад, в ситуаціях, де важливу роль відіграє фактор часу, для початку підготовки сторін і проведення процедури «мозкового штурму».

Слід погодитися з точкою зору Худойкиної Т.В., що сімейна медіація при вирішенні сімейних конфліктів може, по-перше, навчити використовувати негативні почуття для своєї користі. По-друге, дозволяє зберегти емоційні сили сторін. По-третє, не допустити погіршення відносин або розпаду сім'ї і, навпаки, поліпшити їх за рахунок усвідомлення сторонами спору справжніх інтересів і потреб один одного. По-четверте, сторонам надається можливість самостійно вирішити свій конфлікт [26; с.102-104].

Для всебічного осмислення стилю сімейної медіації необхідно зазначити деякі *недоліки* й прогалини в її регулюванні. По-перше, це недостатність інформації про медіаторів. Законодавчо не встановлено будь-яких норм щодо того, яким чином повинна або може збиратися, перевірятися і поширюватися інформація про медіаторів і про організації-провайдерів медіативних послуг; по-друге, це недолік освітніх організацій, які мають здійснювати якісну підготовку професійних медіаторів; по-третє – підготовка медіаторів має

бути якісною⁴; по-четверте – відокремленість окремих медіаторів й не визначення їх правового статусу; по-п'яте, за відсутності законодавчого регулювання інституту медіації, існує роз'єднаність організацій (центрів), які позиціонують себе як провайдери медіативних послуг. Не тільки громадяни, але й суди часто не володіють достатнім ступенем обізнаності про наявність медіаторів, практикуючих в найближчих районах і регіонах України.

Висновки. Для підвищення ефективності заходів, спрямованих на поширення медіативних практик, слід продовжити послідовні зусилля щодо уточнення термінів, понять, проясненню суті самого інституту медіації (з притаманними їй особливими специфічними рисами і перевагами) і суміжних з ним форм вирішення спорів.

Основними *напрямами розвитку сімейної медіації* можуть бути визначені: інституалізація сімейної медіації та її інтегрування в систему цивільної юрисдикції шляхом відповідного правового регулювання в галузевому сімейному або спеціальному законодавстві; послідовне проведення в законодавстві принципу пріоритету сімейної медіації перед юрисдикційними способами вирішення спорів; популяризація сімейної медіації (в тому числі шляхом введення правила про обов'язковість відвідування сторонами "інформаційної сесії з питань медіації"); організація державної системи підготовки сімейних медіаторів, яка передбачає освоєння різних психолого-орієнтованих моделей медіації (екосистемної, трансформативної, нарративної тощо), а також практики міждисциплінарної (психолого-юридичної) медіації, з введенням відповідних освітніх стандартів. На державному рівні необхідно забезпечити правове регулювання та державне фінансування відповідних соціальних проектів, що включають, в тому числі, підготовку фахівців в сфері сімейної медіації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (Угоду ратифіковано Законом від 16.09.2014 № 1678-VII). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text
2. Про Стратегію реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки: Указ Президента України від

⁴ Причому за формальними ознаками такий медіатор може вважатися професійним, так як у нього є документ про освіту, який в даний час може бути отриманий у великому кількості освітніх організацій. Таким чином, є ризик дискредитації медіації в цілому в суспільній свідомості.

- 20 травня 2015 року № 276/2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/276/2015#Text>
3. Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги посередництва (медіації): наказ Міністерства соціальної політики України від 17.08.2016 р. №892. *Офіційний вісник України*. 2016. № 77. Ст. 121.
 4. Проект Закону про діяльність в сфері медіації. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66139
 5. Про медіацію: проект Закону від 19.05.2020 р. № 3504. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68877
 6. Могил Л. Урегулювання спорів: швидке розв'язання з найменшими витратами та добровільним виконанням. *Закон і Бізнес*. URL: https://zib.com.ua/ua/143300-mediaciya_shvidke_rozvyazannya_sporiv_z_naymenshimi_vitratam.html
 7. Апостолова Н.Н. Применение медиации (посредства) в России. Ростов-на-Дону, 2014. 140 с.
 8. Арпентьева М.Р. Медиация в контексте проблем альтернативного разрешения споров. *Вестник Федерального института медиации*. 2017. №2. С. 48-64.
 9. Varuch Bush R.A., Folger J.P. The Promise of Mediation: The Transformative Approach to Conflict. Wiley, 2004.
 10. Zena D., Zumeta J.D. Styles of Mediation: Facilitative, Evaluative and Transformative Mediation. URL: <http://learn2mediate.com/resources/styles-of-mediation>
 11. Брукс Д., Йен М. Различия между медиацией и восстановительным правосудием практикой. *Вестник восстановительно юстиции*. 2016. № 13. С. 108-123.
 12. Потапова Н.Д. Медиация как один из способов урегулирования трудовых споров. *Закон и право*. 2014. №8. С. 56-57.
 13. Калашникова С.И. Медиация в сфере гражданской юрисдикции: учебник. М.: Инфотропик Медиа, 2011. 304 с.
 14. Паркинсон Л. Семейная медиация. М.: Издательства «МЦУПК», 2016. 316 с.
 15. Куатова А.А. Особенности процедуры медиации в семейных спорах. *Strategiczne pytania światowej nauki: X materiały Międzynarodowej naukowo-praktycznej konferencji* (Przemyśl, 07-15 lutego 2014). URL: <http://rusnauka.com/index.php/rusnauka/article/view/46713>
 16. Avioliittolaki № 234/1929. URL: <https://finlex.fi/fi/laki/alkup/1929/19290234>
 17. Рекомендація № R (98) 1 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо медіації в сімейних справах. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/R_98_1_1998_01_21.pdf
 18. Здрок О.Н. Семейная медиация: мировой опыт и перспективы развития в республике Беларусь. URL: <https://elib.bsu.by/bitstream/123456789/141870/1...82.pdf> С. 361-323
 19. Потьомкіна Ю. Медіація у сімейних спорах: шлях до примирення, порозуміння та врегулювання. *Юридична газета онлайн*. URL: https://yur-gazeta.com/publications/practice/simeynepravo/mediaciya-u-simeynih-sporah-shlyah-do-primirenniya-porozuminnya_
 20. Аллахвердова О.В. Медиация в разрешении конфликтов и возможности ее применения в социально работе. Проблемы социально работы. СПб: Изд. СПбГУ, 2003. С. 68-87.
 21. Корякин В.М. Медиация как способ урегулирования споров и возможность ее применения к воинским правоотношениям. *Право в Вооруженных силах*. 2010. № 10. С. 43
 22. Цивільний процесуальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>
 23. Психологический словарь / Под ред. В.В.Давыдова, А.В.Запорожца, Б.Ф.Ломова и др. М.: Педагогика, 1983. 448 с.
 24. Моргулець О. Б. Менеджмент у сфері послуг: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2012. 384 с.
 25. Козлов, В.В., Козлова А.А. Управление конфликтом. М.: «Эксмо», 2007. 224с.
 26. Худойкина, Т.В. Проблемы развития медиации в России. *Пробелы в российском законодательстве*. 2017. №6. С. 102-104.
 27. Медіація у професійній діяльності юриста: підручник / авт. кол.: Т. Білик, Р. Гаврилюк, І. Городиський [та ін.]; за ред. Н. Крестовської, Л. Романадзе. Одеса: Екологія, 2019. 456 с.